

Antonio Costa Pinto, Federico Finchelstein, eds.: Authoritarianism and Corporatism in Europe and Latin America - Crossing Borders (recenzie)

Rizescu, Victor

Veröffentlichungsversion / Published Version

Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Rizescu, V. (2020). Antonio Costa Pinto, Federico Finchelstein, eds.: Authoritarianism and Corporatism in Europe and Latin America - Crossing Borders (recenzie). [Review of the book *Authoritarianism and corporatism in Europe and Latin America: crossing borders*, ed. by A. C. Pinto, & F. Finchelstein]. *Studii și materiale de istorie contemporană*, 19, 235-237. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-74678-1>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-SA Lizenz (Namensnennung-Weitergabe unter gleichen Bedingungen) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-SA Licence (Attribution-ShareAlike). For more information see: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>

Antonio Costa Pinto, Federico Finchelstein (editori),
Authoritarianism and Corporatism in Europe and Latin America: Crossing Borders,
London, Routledge, 2019, 299 p.

Teoria și practica de factură corporatistă au fost consacrate de multă vreme ca segmente semnificative ale autoritarismului cu orientare de dreapta și, cu precădere, ale discursurilor, mișcărilor, partidelor și regimurilor de acest fel din Europa interbelică. Până de curând, însă, a persistat percepția că ele nu au reprezentat decât expresii de importanță relativ redusă ale politicii autoritare, depășite cu mult – ca pondere și influență în contextele unde au funcționat – de alte proiecte revoluționare și viziuni reformatoare situate în aceeași parte a spectrului ideologic. Lucrarea colectivă coordonată de Antonio Costa Pinto de la Universitatea din Lisabona și Federico Finchelstein de la New School for Social Research din New York se înscrie într-un curent de reinterpretare istorică menit să dezvăluie amploarea răspândirii difuze a concepției corporatiste, deopotrivă în țările europene dintre cele două războaie mondiale și dincolo de granițele regiunii și perioadei respective, precum și să repertorieze caracterul multiform al pledoariilor și experimentelor susținute de aceeași concepție de ansamblu, împreună cu corelațiile multiple stabilite între ele și celelalte componente ale vieții sociale, ale sistemelor politice și ale mediilor culturale implicate. Participanții la această cercetare comparativă își propun, astfel, să impună o reprezentare asupra corporatismului ca un vector central al tentativelor de depășire a constituționalismului liberal și a procesului de democratizare din secolul XX pe diverse traiectorii ale dreptei autoritare (cu anticipări și reverberații înainte și după epoca istorică în cauză), prezent în grade diferite în aproape toate ariile geografice și spațiile naționale și atestabil chiar dincolo de perimetrul său ideologic definitoriu.

Rezultată dintr-un proiect animat de Costa Pinto și derulat vreme de mai mulți ani în jurul Institutului de Științe Sociale al Universității din Lisabona, cartea se plasează în continuarea unei alte întreprinderi colective, din 2017, coordonată tot de istoricul portughez și având ca obiectiv studiul fenomenului exclusiv la scară europeană și în corelație cu fascismul (Antonio Costa Pinto, ed., *Corporatism and Fascism: the Corporatist Wave in Europe*, London, Routledge, 2017), fiind urmată de un volum de autor din 2020 despre „valul corporatist” din lumea dictaturilor latino-americane de dinaintea și de după cel de-al Doilea Război Mondial (*Latin American Dictatorships in the Era of Fascism: the Corporatism Wave*, London, Routledge, 2020). Ea stăruie deci asupra celor două zone principale de difuziune a crezului corporatist și asupra migrației transatlantice a ideilor în cauză, subliniind totodată că explorarea se cuvine extinsă cu referire la alte regiuni (așa cum clarifică în modul cel mai concludent Sven Reichardt de la Universitatea din Konstanz în capitolul de concluzii – *The global circulation of corporatism. Concluding remarks*, pp. 275-283 – invocând pentru exemplificare experimentele derulate în statul Manciukuo sub ocupație japoneză). Altminteri, cercetările lui Costa Pinto despre corporatism ca formă privilegiată de „hibridizare” a politicii autoritare și ca factor mijlocitor al interacțiunilor stabilite între multe dintre varietățile acesteia din urmă, precum și al metamorfozării – generatoare de confuzii pentru demersurile clasificatoare – suferite de unele dintre ele au fost demarate, pe făgașul preocupărilor sale de încadrare conceptuală și comparativă a fascismului, chiar înainte de debutul proiectului colectiv despre care este vorba aici (vezi, astfel, articolul

său *Fascism, corporatism and the crafting of authoritarian institutions in interwar European dictatorships*, în Antonio Costa Pinto, Aristotle Kallis, editori, *Rethinking Fascism and Dictatorship in Europe*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2014, pp. 87-117).

Conexiunea dintre Europa (mai ales interbelică) și America Latină (deopotrivă interbelică și postbelică) pe palierul corporatismului face inevitabil un accent asupra figurii lui Mihail Manoilescu, așezat în prim-plan în două capitole: mai întâi prin raportare la mediul românesc unde au fost formulate argumentele sale din domeniu, clasicizate apoi pe plan internațional în virtutea cunoscutei cărți pariziene din 1934 (Constantin Iordachi, *Mihail Manoilescu and the debate and practice of corporatism in Romania*, pp. 65-94), apoi cu referire la cel brazilian unde aceeași argumentație s-a bucurat de audiența maximă (Angela de Castro Gomes, *The appropriation of Manoilescu's The Century of Corporatism in Vargas's Brazil*, pp. 218-236). Nu este, desigur, lipsit de importanță faptul că României îi este alocat în acest fel un capitol separat în cartea din 2019, după ce ea nu se bucurase de același tratament în aceea, menționată mai sus, din 2017 (încheiată cu un capitol de concluzii despre „momentul corporatist în Europa interbelică” și înfățișând secțiuni speciale centrate asupra Iugoslaviei, Estoniei și Greciei, alături de altele având ca obiect evoluțiile relevante din Italia, Germania, Austria, Portugalia, Spania și Franța din vremea regimului de la Vichy). De această dată, țara lui Manoilescu figurează într-o serie de capitole unde mai sunt individualizate prin abordări separate doar Italia, Portugalia, Norvegia, Brazilia, Argentina și Chile (cartea din 2020 descoperind, apoi, dinamici corporatiste suficient de bine conturate pentru fi abordate în compartimente diferite în Argentina, Chile, Peru, Paraguay, Bolivia, Uruguay, Brazilia, Mexic și Columbia).

Faptul se explică în parte, desigur, prin insistența arătată de lucrarea comentată aici în legătură cu fenomenul de migrație transnațională a ideilor din patrimoniul corporatist, ilustrate de binecunoscutul impact latino-american al teoreticianului român, dar analizate din diverse unghiuri și sub alte rubrici: cea a dezbaterilor purtate în cadrul celui de-al Treilea Congres de Studii Corporatiste organizat la Roma în 1935 mai ales ca o manifestare franco-italiană (Laura Cerasi, *Intellectuals in the mirror of fascist corporatism at the turning-point of the mid-thirties*, pp. 27-41); cea a „rețelelor internaționale” – italiene, franceze, spaniole, britanice, germane și românești – cristalizate în jurul regimului lui Salazar (José Reis Santos, *Self-fashioning of a conservative revolutionary: Salazar's integral corporatism and the international networks of the 1930's*, pp. 42-64); cea a importului de idei corporatiste italiene în America Latină (Matteo Pasetti, *From Rome to Latin America: the transatlantic influence of fascist corporatism*, pp. 143-158); cea a carierei internaționale de care s-a bucurat teoreticianul anglo-spaniol Ramiro de Maeztu (Valerio Torreggiani, *A travelling intellectual of a travelling theory: Ramiro de Maeztu as a transnational agent of corporatism*, pp. 159-179); și cea a schimburilor intelectuale operate între juriștii portughezi și brazilieni de orientare corporatistă (Melissa Teixeira, *Law and legal networks in the interwar corporatist turn: the case of Brazil and Portugal*, pp. 200-217).

Nu încape dubiu, însă, că o altă parte a explicației pentru subreprezentarea cazului românesc în mai vechile lucrări comparative consacrate fenomenului corporatist – cea amintită din 2017 nefiind câtuși de puțin o excepție – constă în percepția larg răspândită – nu doar în afara României, dar și în interiorul ei – despre pledoariile lui Manoilescu,

ale revistei sale „Lumea nouă” înființată în 1932 și ale Ligii Național-Corporatiste conduse de el și create în 1933 ca promoatoare ale unor idei minoritare, chiar cu profil exotic, în contextul local al epocii. Ea este asociată cu percepția la fel de răspândită a fascismului local ca afectat de o interpenetrare doar foarte vagă cu ideile corporatiste, dar deopotrivă și cu cea a autorului cărții *Le siècle du corporatisme* ca un intelectual a cărui deschidere cosmopolită s-a îngemănat cu slaba înrădăcinare în textura dezbaterilor ideologice ale țării de care aparținea (adresându-se cu predilecție unor audiențe străine și forjându-și lucrările în mod precumpănitor tot prin asimilarea și prelucrarea unui material provenit din circuitele internaționale). Trebuie spus că volumul din 2019 al lui Costa Pinto și Finchelstein contracarează doar parțial tendințele menționate.

Dificultatea de a aprecia amploarea reală a ideilor corporatiste din diverse spații naționale, precum și de a identifica în mod corect și a caracteriza adecvat configurația politicilor publice și a ajustărilor legislative de aceeași sorginte din toate contextele relevante, provine în bună măsură din caracterul ambivalent al proiectului corporatist, manifestat în istorie deopotrivă ca o viziune a restructurării de ansamblu a corpurilor politice și o alternativă a sindicalismului în câmpul politicii de reprezentare a intereselor profesionale sub egida economiei capitaliste (și în strânsă legătură cu dezvoltarea politicii sociale moderne). Cartea la care ne referim subliniază această problematică prin felul cum zăbovește asupra distincției dintre „corporatismul politic” și cel „social” (vezi capitolul introductiv semnat de cei doi coordonatori, *The worlds of authoritarian corporatism in Europe and Latin America*, mai ales pp. 2-3), dar și prin referirile repetate la modelul teoretic elaborat de politologul Philippe C. Schmitter în articolul său *Still the Century of Corporatism?* din 1974 (publicat atunci în „The Review of Politics”). Ideile expuse cu patru decenii mai devreme de Manoilescu sunt invocate acolo pentru a fi contrapuse unei tradiții de gândire keynesiană, cu scopul elaborării unei distincții între fenomenul de prelungire a autoritarismului corporatist de înclinație fascistă, peste pragul anului 1945 și sub forme schimbate, în universul înapoierii periferice, și cel de cristalizare a sistemelor „neocorporatiste” – având în centru practicile instituționalizate de negociere tripartită dintre guverne, sindicate și patronate – în țările dezvoltate ale lumii postbelice. Demersul comparativ din *Authoritarianism and Corporatism in Europe and Latin America* nu tratează, însă, decât tangențial, acele porțiuni din morfologia globală a corporatismului ce și-au dovedit compatibilitatea – fie și disputabilă – cu valorile și procedurile democrației liberale. El se menține, în concordanță cu programul enunțat în titlu, în aria cercetărilor referitoare la polimorfismul istoric al corporatismului de natură autoritară.

Victor Rîzescu

Lucian Boia, *România și Europa. O istorie surprinzătoare*,
București, Editura Humanitas, 2020, 76 p.

Tema „excepționalismului” românesc pare mereu actuală. Pretextul recente cărți datorate lui Lucian Boia se aseamănă cumva cu acela de la care a pornit scrierea unui alt volum al său – *De ce este România altfel?* (Editura Humanitas, 2012), însă de data aceasta autorul de *bestseller*-uri istorice urmărește parcursul european al societății românești, „plin de evoluții spectaculoase și întorsături de tot felul” (p. 5) și care